
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 343.98

С. І. Халимон, д. ю. н., доцент,
М. С. Пузирьов, к. ю. н.**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДРОЗДІЛІВ
ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ЯК СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

***Анотація.** Проаналізовано правові проблеми визначення правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки Державної пенітенціарної служби України. На підставі проведеного аналізу сформульовано й обґрунтовано пропозиції щодо покращення діяльності підрозділів внутрішньої безпеки. Запропоновано зміни до п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».*

***Ключові слова:** внутрішня безпека, оперативні підрозділи, органи і установи виконання покарань.*

С. И. Халимон, д. ю. н., доцент,
М. С. Пузырев, к. ю. н.**ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ
ВНУТРЕННЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ
СЛУЖБЫ УКРАИНЫ КАК СУБЪЕКТОВ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

***Аннотация.** Проанализированы правовые проблемы определения правового статуса подразделений внутренней безопасности Государственной пенитенциарной службы Украины. На основании проведенного анализа сформулированы и обоснованы предложения по улучшению деятельности подразделений внутренней безопасности. Предложены изменения в п. 7 ч. 1 ст. 5 Закона Украины «Об оперативно-розыскной деятельности».*

***Ключевые слова:** внутренняя безопасность, оперативные подразделения, органы и учреждения исполнения наказаний.*

S. I. Khalymon, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor,
M. S. Puzyrov, Candidate of Juridical Sciences**PROBLEMS OF DEFINITION THE LEGAL NATURE OF INTERNAL SECURITY
UNITS OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE OF UKRAINE AS A SUBJECT
OF OPERATIONAL-INVESTIGATIVE ACTIVITY**

***Abstract.** The article analyzes the legal problems of determination the legal status of internal security units of the State Penitentiary Service of Ukraine. Suggestions to improve the activity of internal security units are formulated and grounded based on the analysis. Changes to the item 7 part 1 section 5 of the Law of Ukraine «On Operational-Investigative Activity» are offered.*

***Keywords:** internal security, operational units, penitentiary bodies and institutions.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Актуальність теми дослідження. Органи і установи виконання покарань протягом останніх років перебувають у процесі інтенсивних перетворень, спрямованих на упорядкування їх структури та діяльності відповідно до вимог міжнародно-правових актів. Державна пенітенціарна служба України (ДПтС України) вживає організаційних і практичних заходів з метою належного виконання завдань, поставлених перед персоналом органів і установ виконання покарань, розробляє напрями щодо вдосконалення діяльності своїх підрозділів. Не є виключенням і підрозділи внутрішньої безпеки ДПтС України.

Постановка проблеми. Негативні явища в економіці, соціальній і правовій сферах спричиняють загрозливі зміни в динаміці, структурі, якісних характеристиках злочинності. Прогноз подальшого розвитку криміногенної ситуації свідчить, що без заходів упереджувального характеру можливе ще більше розширення масштабів злочинності, підвищення ступеня небезпеки й зухвалості дій злочинців із посиленням їх озброєності, технічного оснащення, збільшення кримінального тиску на економіку, політику, правоохоронні органи та судочинство. В останні роки спостерігається значне зростання кількості вбивств на замовлення, посягань на житло і майно працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників [1, с. 16]. Отже, зазначені негативні процеси безпосередньо впливають на ефективність виконання завдань правоохоронними органами в цілому і пенітенціарною службою зокрема.

Вжиття заходів щодо усунення умов, які сприяють вчиненню протиправних дій, є одним з основних завдань підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України. Важливість виконуваних цими підрозділами завдань ставить на порядок денний питання щодо однозначного розуміння і зняття існуючих колізій у правовому статусі зазначених інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України дотепер спеціально не вивчалися, у відомих нині наукових працях ці питання досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої правової проблеми. Переважна більшість учених, таких як М. І. Ануфрієв, В. П. Ворушило, В. В. Гурін, Д. О. Кобзін, П. Б. Коптєв, Д. М. Корнієнко, В. В. Марков, Р. С. Мельник, О. П. Нагорний, В. В. Новіков, Є. Я. Оспіщев, С. І. Пічкурєнко, Є. Б. Приймак, О. В. Ряшко, О. Ю. Синявська, А. А. Стародубцев, К. Л. Федоров досліджували проблеми діяльності підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ. Таким чином, теоретичні та практичні питання діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України залишились поза увагою вчених, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розв'язання проблем визначення правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України як суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати аналіз проблем правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України, слід зазначити, що до 1998 р. органи і установи виконання покарань перебували у складі Міністерства внутрішніх справ України (МВС України), а отже виконання функцій з оперативного обслуговування персоналу органів і установ виконання покарань здійснювали підрозділи внутрішньої безпеки МВС України. 4 липня 1992 р. за ініціативою МВС України рішенням Кабінету Міністрів України було створено

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Управління внутрішньої безпеки, яке входило до структури кримінальної міліції з наданням права займатися оперативно-розшуковою діяльністю згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. Це рішення було оголошено наказом МВС України від 31 липня 1992 р. № 452, де були визначені основні завдання служби, а саме:

- проведення профілактичної роботи серед працівників органів внутрішніх справ для запобігання пов'язаним зі службою правопорушенням, розголошенню службової таємниці, втраті спеціальної техніки та зброї;
- участь у координації роботи із захисту працівників органів внутрішніх справ, їх близьких родичів від розвідницьких і протиправних дій з боку злочинців;
- запобігання, виявлення та розкриття вчинених працівниками органів внутрішніх справ корисливих та інших злочинних діянь, пов'язаних зі службовою діяльністю [3].

22 квітня 1998 р. Указом Президента України № 344/98 з метою подальшого вдосконалення управління системою виконання покарань, створення передумов для її реформування та наступного виведення зі складу МВС України на базі Головного управління виконання покарань МВС України, що ліквідувалося, було утворено Державний департамент України з питань виконання покарань [4].

Із 1998 р. органи і установи виконання покарань розпочинають самостійну історію становлення і розвитку. Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань (ДДУ ПВП) від 31 липня 1998 р. № 827/98 у якості одного із завдань ДДУ ПВП визначало забезпечення створення системи власної внутрішньої безпеки [5].

Отже, утворення у складі центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань підрозділу з функціями внутрішньої безпеки є логічним і відповідає завданням, які покладаються на такий орган.

Проте виникає низка суттєвих зауважень щодо правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки. Так, основними завданнями управління внутрішньої безпеки ДПтС України є:

- організація і координація заходів щодо захисту персоналу кримінально-виконавчої служби від перешкоджання виконанню покладених на нього службових обов'язків;
- проведення профілактичної роботи серед персоналу кримінально-виконавчої служби щодо попередження розголошення державної таємниці, фактів втрати та навмисного пошкодження носіїв секретної інформації, спеціальної техніки, зброї, боєприпасів;
- здійснення заходів щодо захисту економічних і майнових інтересів територіальних органів управління ДПтС України, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань кримінально-виконавчої служби (далі – органи і установи);
- запобігання призначенню на службу у кримінально-виконавчу службу осіб, які раніше засуджувалися за вчинення злочину та знаходяться під слідством;

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

– здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства в апараті ДПтС України, органах і установах;

– проведення профілактичної роботи серед персоналу кримінально-виконавчої служби щодо попередження вчинення порушень службової дисципліни, чинного законодавства тощо;

– запобігання втягуванню персоналу кримінально-виконавчої служби у неправну діяльність, попередження корисливих та інших незаконних умисних дій, пов'язаних зі службовою діяльністю;

– виявлення осіб, які своїми діями дискредитують звання працівника Державної кримінально-виконавчої служби України, вчиняють правопорушення з корупційними ознаками, займаються іншими протиправними діями.

Аналіз зазначених завдань свідчить, що ефективне їх виконання можливе лише за наявності у такого підрозділу права на здійснення оперативно-розшукової діяльності. Проте чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 5 навів вичерпний перелік підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Так, оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

– Міністерства внутрішніх справ України – кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділами внутрішньої безпеки, судовою міліцією;

– Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

– Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

– Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;

– управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

– органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;

– органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;

– розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

– Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

технічними, внутрішнього контролю.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Із дев'яти суб'єктів оперативно-розшукової діяльності шість у своїй структурі мають підрозділи внутрішньої безпеки, тоді як органи і установи позначені лише словосполученням оперативні підрозділи «органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України». Тобто буквально тлумачення зазначеної норми вказує на те, що підрозділи внутрішньої безпеки ДПтС України не є оперативними підрозділами, а отже не можуть здійснювати оперативно-розшукову діяльність у всьому її розумінні.

На сьогоднішній день із правовим статусом підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України склалася казусна ситуація, штатний розпис передбачає у цих підрозділах такі посади як «оперуповноважений», особовий склад підрозділів отримує надбавку за проведення оперативно-розшукової діяльності. Проте у своєму розпорядженні ці підрозділи не мають конфідентів і не заводять оперативно-розшукових справ. Таким чином, неточне формулювання п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» призводить до того, що по суті підрозділи внутрішньої безпеки ДПтС України позбавлені можливості здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Наша позиція ґрунтується перш за все на тому, що ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» має імперативний характер і не підлягає розширеному тлумаченню, а згідно зі ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Виходячи з цього, підрозділи внутрішньої безпеки ДПтС України не можуть бути наділені правом на здійснення оперативно-розшукової діяльності на рівні відомчих нормативно-правових актів.

Здійснення підрозділами внутрішньої безпеки ДПтС України оперативно-розшукової діяльності визначається як основна складова діяльності підрозділів внутрішньої безпеки і представляє собою систему заходів, у т.ч. оперативно-розшукових, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, а також виявлення осіб, схильних до їх вчинення, своєчасне забезпечення відповідними відомостями, необхідними для здійснення попередження злочинної діяльності, проведення з ними індивідуально-профілактичної роботи з безумовним використанням при цьому сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності [6, с. 194].

Зазначений недолік правового регулювання діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПтС України негативно позначається і на соціально-правовому статусі працівників вказаних підрозділів, адже по суті інші норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» на їх не поширюються.

Висновок. На підставі проведеного дослідження вважаємо за доцільне внести зміни до п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такого змісту: «органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, внутрішньої безпеки Державної пенітенціарної служби України».

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Література

1. Грохольський В. Л. Деякі проблеми захисту працівників правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві / В. Л. Грохольський // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 2. – С. 16–19.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Рішення Кабінету Міністрів України від 4 лип. 1992 р. щодо створення Управління внутрішньої безпеки : оголош. наказом МВС України від 31 лип. 1992 р. № 452.
4. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 22 квіт. 1998 р. № 344/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/98>.
5. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 31 лип. 1998 р. № 827/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/827/98>.
6. Лунга Р. Я. Попереджувально-профілактична діяльність оперативних підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки ГУБОЗ МВС України / Р. Я. Лунга // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Вип. 36. – С. 188–194.